

Robert Sobków

Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu
Wydział Społeczno-Ekonomiczny
e-mail: r.sobkow@outlook.com

Przesłanki uwzględnienia podatku dochodowego od zysków inflacyjnych w rachunku kosztów przedsiębiorstwa

Kod JEL: M40

Słowa kluczowe: zysk inflacyjny, opodatkowanie w warunkach inflacji, rachunek kosztów pełnych, analiza finansowa przedsiębiorstwa w warunkach inflacji

Streszczenie. W artykule poddano analizie zagadnienie wpływu podatku dochodowego od zysków inflacyjnych na rachunek kosztów przedsiębiorstwa. W jej rezultacie wskazano na konieczność uwzględnienia tego wydatku w rachunku kosztów jednostki gospodarczej. Konsekwentnie wskazano, że podatek dochodowy od zysków inflacyjnych powinien stać się również elementem narzędzi analizy finansowej przedsiębiorstw, w tym progno rentowności, co może mieć istotny wpływ na ocenę rzeczywistego poziomu efektywności prowadzonej działalności wytwórczej w warunkach inflacji. Opracowanie ma charakter w znacznej mierze teoretyczny, jednak wyniki analizy mogą zostać bezpośrednio wykorzystane w przedsiębiorstwie w następstwie wystąpienia zjawisk inflacyjnych w gospodarce.

Wprowadzenie

Zysk jest jednym z kluczowych elementów wpływających na decyzje zarządcze w przedsiębiorstwie. Słusznie pisze Peche (1973, s. 55), że „cała potężna machina ewidencyjna księgowości nakierowana na rejestrację środków trwałych, zapasów i procesu produkcyjnego jest w istocie podporządkowana jednemu tylko celowi: prawidłowemu rozliczeniu wyniku finansowego w krótkim okresie”. Zysk inflacyjny był zagadnieniem podejmowanym już wielokrotnie w polskiej i światowej literaturze przedmiotu, jednak nigdy dotąd nie analizowano możliwości włączenia jego skutków podatkowych do rachunku kosztów przedsiębiorstwa. Nie analizowano też zagadnienia różnorodności

zysku inflacyjnego powstającego w przedsiębiorstwie w kontekście pogłębionej analizy kosztowej.

Celem niniejszego artykułu jest ustalenie zasadności włączenia do rachunku kosztów przedsiębiorstwa wydatków związanych z podatkiem dochodowym od zysków inflacyjnych. Artykuł ma charakter teoretyczny i opiera się na analizie badanego zagadnienia na podstawie dostępnej literatury przedmiotu. Składa się ze wstępu, czterech numerowanych części i podsumowania.

1. Pojęcie zysku inflacyjnego i sposoby jego powstawania w przedsiębiorstwie

Mimo że inflacja jest trwałym zjawiskiem w gospodarce światowej, naukowcy nie mają wciąż wypracowanej jednej opinii na temat wielu efektów wywoływanych przez inflację. Jednym z takich zagadnień jest zysk inflacyjny. Przede wszystkim naukowcy nie są zgodni, co należy nazywać zyskiem inflacyjnym, gdzie są wszystkie źródła jego powstawania, nie ma ujednoczonego nazewnictwa dla podobnie postrzeganych procesów tworzenia zysku inflacyjnego, a także skutków zysku inflacyjnego dla analizy finansowej przedsiębiorstwa.

Rozsądne byłoby nazwać zyskiem inflacyjnym tę część zysku przedsiębiorstwa, która nie jest efektem rentownie prowadzonej działalności (operacyjnej, finansowej, a nawet wynikającej z incydentalnych zdarzeń), lecz której źródło tkwi wyłącznie w procesach inflacyjnych w gospodarce (NBP, 2016). Jednak niektórzy naukowcy poprzestali na nazywaniu tych zysków „zyskami pozornymi” lub „fikcyjnymi” (Jagiello, 1984; Szejna, 1991; Hazlitt, 1977), zatem określeniami, które można używać również w stosunku do niektórych zysków powstających w warunkach bezinflacyjnych. Inni naukowcy jednym pojęciem *zyski inflacyjne* nazywają wszystkie rodzaje różnorodnych zysków powstających w wyniku inflacji, bez dalszej ich klasyfikacji (Illes, 2010). Jeszcze inni uważają, że zyski inflacyjne powstawać mogą wyłącznie z tak zwanych aktywów niepieniężnych (Alchian, Kessel, 1959; Sojak, 1996), podczas gdy inni wskazują także na tak zwane aktywa pieniężne jako źródła tego zjawiska (Philips, 1990). Opisywanie, czym jest zysk inflacyjny, będzie się zatem różnić w zależności od autora prezentującego wyniki swoich prac badawczych.

W niniejszym artykule wykorzystane zostaną nazewnictwo i klasyfikacja zysku inflacyjnego zawarte w opracowaniu *Zysk inflacyjny a wartość poznawcza wyników analizy finansowej przedsiębiorstw* (Sobków, 2008). Takie podejście autora artykułu wynika jedynie z przekonania, że w tej właśnie przywołanej pracy zagadnienie zysku inflacyjnego przeanalizowane zostało w sposób najbardziej dogłębny i wyczerpujący wobec dostępnej literatury przedmiotu.

Zgodnie z powyżej przywołaną pracą wyróżnić możemy dwa rodzaje zysków inflacyjnych: pierwszy – krótkookresowy, wynikający z błędnych oczekiwań przedsiębiorców

odnośnie do zmian w poziomie przyszłej inflacji, oraz drugi – długookresowy, trwale powstający w przedsiębiorstwie bez względu na trafność oczekiwań odnośnie do poziomu obecnej czy też przyszłej inflacji w gospodarce. Przykładem pierwszego rodzaju zysku inflacyjnego jest sytuacja, w której ustalony poziom oprocentowania kredytu bankowego nie uwzględnia spadku realnej wartości tego zobowiązania w warunkach inflacji. Sytuacja taka zaistnieje, gdy oprocentowanie określone zostało jeszcze w warunkach braku oczekiwań inflacyjnych. Tego nieoczekiwanego spadku wartości obciążenia zobowiązaniem przedsiębiorstwa nie można traktować inaczej jak zysku dla firmy i jednocześnie straty dla wierzyciela. Taki sposób powstawania zysków inflacyjnych ma jednak charakter wyłącznie krótkookresowy. Po wystąpieniu zjawisk inflacyjnych dawcy kapitału w kolejnych swoich decyzjach uwzględnią już w wysokości stopy procentowej wskaźnik inflacji i źródło powstawania tej formy zysku inflacyjnego zniknie. Przedstawiony powyżej krótkookresowy charakter zysków inflacyjnych nie jest jednak przedmiotem zainteresowania badawczego w niniejszym artykule. Takie nadzwyczajne zyski inflacyjne, podobnie jak bezinflacyjne, nie mogą być przewidziane. Z tego powodu nie są zwyczajowo też elementem rachunku kosztów w przedsiębiorstwie.

Zysk inflacyjny w przedsiębiorstwie tworzyć się może jednak również w wyniku długookresowych procesów, które mogą być przewidziane. Najczęściej podawanym przykładem długookresowego sposobu tworzenia się zysku inflacyjnego w przedsiębiorstwie jest zakup i zużycie zapasu surowca do produkcji. W środowisku inflacyjnym wraz z upływem czasu następuje wzrost nominalnego wyrażenia realnej wartości tych zapasów. Według stosowanej najczęściej w przedsiębiorstwach polskich i zagranicznych zasady księgowania zużycia zapasów „pierwsze weszło, pierwsze wyszło” (FIFO – *first-in, first-out*) przy ich odsprzedaży lub zużyciu produkcyjnym naliczona zostanie wartość kosztu według ceny ich zakupu, zaczynając od rozliczenia zakupów najstarszych. W związku ze wzrostem cen w gospodarce do kosztów zaliczona zostanie nominalna wartość zapasu niższa od tej, jaką ma on w dniu jego odsprzedaży lub zużycia. Stosowanie przedstawionej procedury wyceny zapasów (FIFO) powoduje zatem zaniżenie kosztów sprzedawanych lub zużywanych materiałów o wskaźnik inflacji za okres, jaki upłynął pomiędzy zakupem danego zapasu a jego sprzedażą bądź zużyciem produkcyjnym. Nawet stosowanie procedury wyceny zapasów „ostatnie weszło, pierwsze wyszło” (LIFO – *last-in, first-out*) niewiele zmieni¹. Występowanie zjawiska zaniżonych kosztów, a w konsekwencji zawyżonej faktycznej rentowności, potwierdziły badania empiryczne. Na przykład Young and Company przebadali przedsiębiorstwa w warunkach inflacji stosujące metody wyceny zapasów FIFO i LIFO. W pierwszej grupie 100% z nich miało zawyżony wynik wobec standardów gospodarki bezinflacyjnej, a w drugiej grupie odsetek ten wyniósł 90% (Holland, 1984). Podobne wyniki dały badania Bulowa i Shovena (1975). Innymi źródłami takich długookresowych zysków inflacyjnych w przedsiębiorstwie są również niedoszacowana w warunkach inflacji

¹ Ponadto zasady księgowania zużycia zapasów LIFO nie dopuszcza w Polsce Międzynarodowy Standard Rachunkowości 2 Zapasy.

amortyzacja², należności, a także przeszacowane nominalnie przychody finansowe będące rezultatem tak zwanego efektu Fishera (Sobków, 2008).

Zaprezentowane powyżej wyniki badań empirycznych wskazują, że zysk inflacyjny może być czynnikiem znacząco zniekształcającym obraz rentowności. Byłaby to przesłanka, by uwzględnić go przy kalkulacji poziomu realnego dochodu osiąganego przez przedsiębiorstwo.

2. Skutki podatkowe powstawania zysku inflacyjnego w przedsiębiorstwie

Rozbieżności pomiędzy wartością realną oraz nominalną aktywów w warunkach inflacji można byłoby uznać wyłącznie za jedną z wielu niedogodności, jakie powoduje inflacja przy sporządzaniu analizy finansowej przedsiębiorstw, w tym przypadku poziomu oszacowywanego realnego zysku, gdyby oznaczała tylko liczbowe przemieszczenia w wartościach poszczególnych pozycji bilansowych przedsiębiorstwa, zawyżając bądź zaniżając wartość nominalną zysku, a odpowiednio zaniżając bądź zawyżając wartość innych pozycji bilansowych, na przykład zapasów czy należności. W środowisku inflacyjnym występowałyby jedynie zniekształcenie informacji dotyczącej wielkości wypracowywanego zysku, bez wpływu na faktyczną efektywność gospodarowania przedsiębiorstwa.

Informacja o poziomie odnotowywanego przez przedsiębiorstwo zysku stanowi także przedmiot zainteresowania służb finansowych państwa, gdyż jednym ze składników dochodów budżetowych jest podatek dochodowy od osób prawnych. Podatek ten w kategorii finansowej to odpływ gotówki z podlegającej opodatkowaniu jednostki gospodarczej. Waga tego odpływu wynika z faktu, że trzy elementy, które decydują o jego wielkości w rezultacie tworzenia się zysku inflacyjnego, to:

- wysokość stopy inflacji,
- wysokość stawki podatku dochodowego,
- struktura aktywów przedsiębiorstwa.

Na pierwsze dwa elementy przedsiębiorstwo nie ma żadnego wpływu, na trzeci natomiast wpływ ograniczony. Dla przedsiębiorstwa nie jest obojętne zatem, w jaki sposób odnotowywane są w bilansie skutki zmian nominalnego wyrażenia realnej wartości jego aktywów oraz jaka jest wewnętrzna struktura odnotowywanego przezeń zysku, to znaczy ile z niego wynika faktycznie z efektywności funkcjonowania, czym zgodnie z intencją podatku dochodowego należy podzielić się z budżetem państwa, a ile wynika wyłącznie z inflacyjnego charakteru gospodarki i wpływu inflacji na nominalne wyrażenie realnej wartości poszczególnych pozycji bilansowych. Różne przedsiębiorstwa nie będą też w tym samym zakresie obciążone skutkami podatkowymi wynikającymi z tworzenia się zysków inflacyjnych.

² Niewiele w tym zakresie poprawić może ustawowe przeszacowywanie majątku trwałego, na co wskazuje między innymi praca Illes (2010), s. 35–45.

3. Podobieństwo definicyjne kosztu do skutków podatkowych zysków inflacyjnych

Rozróżnienie pomiędzy kosztem a wydatkiem w przedsiębiorstwie zasadza się na fakcie, że koszt oznacza zwykle bezpowrotne zużycie konkretnego zasobu przedsiębiorstwa, podczas gdy wydatek oznaczać może zaledwie przemianę jednego zasobu (pieniężnego) w inny zasób (np. zakupiony surowiec, środek trwały) związany z prowadzoną działalnością gospodarczą lub też umniejszenie zobowiązań. Ekonomiści są tutaj zgodni. Na przykład Micherda (2005, s. 170) twierdzi, że „jako koszt traktowane jest zużycie zasobów w celu osiągnięcia przychodów w danym okresie”. Podobnie Nowak (Nowak, 2005, s. 23) określa, że koszt to „kategoria ekonomiczna, która oznacza wyrażone w pieniądzu wartość pracy żywej oraz zasobów majątkowych zużytych w danym okresie do wytworzenia produktów”. Kiziukiewicz (2004, s. 39–40) doprecyzowuje zaś, że „koszty wyrażają w pieniądzu zużyte w toku normalnej działalności gospodarczej w pewnym okresie rzeczowe składniki majątku (środki trwałe, materiały), usługi obce oraz włożoną pracę ludzką, pod warunkiem że zaangażowane składniki przynoszą efekty w postaci wytworzonych wyrobów lub świadczonych usług. Do kosztów należą te pozycje niezwiązane ze zużyciem zasobów, lecz na mocy obowiązujących przepisów, jak na przykład: podatki obciążające koszty, ubezpieczenie majątku, ubezpieczenie społeczne, opłaty itp. Są to tzw. nakłady czysto pieniężne”.

W szczególności tę ostatnią definicję powiązać można z podatkiem dochodowym od zysków inflacyjnych. Podobnie jak podatek od nieruchomości jest „niezwiązany ze zużyciem zasobów”, w świetle wcześniej już przedstawionej analizy nie ulega wątpliwości, że jest „nakładem czysto pieniężnym”, a jego występowanie w przedsiębiorstwie jest nieodłącznym elementem „normalnej działalności gospodarczej” związanej z „wytwarzaniem wyrobów lub świadczeniem usług”. Pomimo faktu, że podatek dochodowy od zysków inflacyjnych „na mocy obowiązujących przepisów” podatkowych nie jest traktowany jako koszt, to jednak jego wielkość, podobnie jak podatku od nieruchomości, uzależniona jest od wielkości zasobów, jakimi dysponuje przedsiębiorstwo. W części pierwszej artykułu wskazano przecież, że wielkość zysku inflacyjnego zależy wprost od wielkości poszczególnych pozycji majątku trwałego i obrotowego. W gospodarce bezinflacyjnej nie można wskazać bezpośredniej zależności poziomu zysku od wielkości jej aktywów obrotowych. Wykazać można jednak, poprzez naliczaną amortyzację, zależność pomiędzy wielkością majątku trwałego a wielkością powstającego zysku. Podobnie poziom zysku inflacyjnego zależy bezpośrednio od wielkości niedoszacowanej amortyzacji.

Do tej pory w literaturze przedmiotu istniała zgodność, że podatek dochodowy od zysków inflacyjnych jest odpływem środków z przedsiębiorstwa – nieuzasadnionym i często nadmiernym (Hazlitt, 1977; Bullock, Shoven, 1975; Sobków, 2014). W rachunku wyników traktowany był jedynie jako element podziału zysku. Skoro jednak podatek dochodowy od zysków inflacyjnych:

- a) jest odpływem środków z przedsiębiorstwa;

- b) jest rezultatem posiadania przez przedsiębiorstwo aktywów w warunkach inflacji;
- c) aktywa te są niezbędne do prowadzenia działalności związanej z wytwarzaniem i sprzedażą dóbr,

to stosując analogię do podatku od nieruchomości, wydaje się uzasadnione uwzględnianie w rachunku kosztów również odpływu środków z przedsiębiorstwa z tytułu podatku dochodowego od zysków inflacyjnych.

4. Przyporządkowanie zysku inflacyjnego z poszczególnych źródeł jego powstawania do grupy kosztów stałych i zmiennych

We wcześniejszej części artykułu wskazano, że zysk inflacyjny nie jest zjawiskiem jednorodnym. Powstaje z różnych składników majątkowych, w różnych procesach ekonomicznych. Najistotniejsze dla tematyki poruszonej w tej części artykułu jest rozróżnienie podatku dochodowego od zysku inflacyjnego powstającego od pozycji majątkowych skorelowanych z wielkością przychodów przedsiębiorstwa wobec zysku inflacyjnego powstającego od pozycji majątkowych bez takiej korelacji. Wydatek związany z podatkiem dochodowym od zysku inflacyjnego, który w konsekwencji byłby skorelowany z wielkością przychodów przedsiębiorstwa, spełniałby metodologiczne wymogi zakwalifikowania go do kategorii wspólnej z kosztami zmiennymi. Wydatek związany z podatkiem dochodowym od zysku inflacyjnego nieskorelowanego z wielkością przychodów przedsiębiorstwa spełniałby zaś metodologiczne wymogi zakwalifikowania go do kategorii wspólnej z kosztami stałymi.

Wartość poszczególnych pozycji bilansowych przedsiębiorstwa w różny sposób zależy od skali wykorzystywania jego potencjału produkcyjnego. Zmiana wielkości majątku trwałego w krótkim czasie nie zależy od zmian w skali prowadzonej działalności. Odmienne kwestia ta wygląda w przypadku majątku obrotowego. Wielkość zapasów czy należności jest skorelowana bardzo wysoko z poziomem prowadzonej działalności. W konsekwencji:

1. Zysk inflacyjny powstający z majątku trwałego tworzyć się będzie bez względu na skalę jego wykorzystania. Tym samym podatek dochodowy powstający z tego zysku spełnia wymogi zaklasyfikowania go w analizie wspólnie z kosztami stałymi.
2. Zysk inflacyjny powstający z różnych pozycji majątku obrotowego tworzyć się będzie względnie proporcjonalnie do skali zaangażowania produkcyjnego przedsiębiorstwa. Tym samym podatek dochodowy od zysku inflacyjnego tworzącego się z tych pozycji majątkowych spełnia wymogi zaklasyfikowania go w analizie wspólnie z kosztami zmiennymi.

W związku z powyższym naliczanie i wydatkowanie przez przedsiębiorstwo podatku dochodowego od zysku inflacyjnego może mieć istotne konsekwencje dla wyników obliczeń narzędzi analizy finansowej przedsiębiorstwa, w tym prognozy rentowności.

Podsumowanie

Wielkość odpływu środków pieniężnych z przedsiębiorstwa z tytułu obciążeń podatkowych ujmowanych w rachunku kosztów pełnych w przypadku niektórych podatków zależy od wielkości prowadzonej działalności produkcyjnej lub usługowej, a w przypadku innych nie zależy. Do tej pierwszej grupy zaliczyć można podatek od nieruchomości, do drugiej zaś podatek obrotowy lub akcyzowy. W dotychczasowej literaturze przedmiotu uznawano, że podatek dochodowy od zysków inflacyjnych jest odpływem środków z przedsiębiorstwa – często nadmiernym i nieuzasadnionym. Nie traktowano go jednak jako wydatku równoważnego z kosztem działalności. W niniejszym artykule wskazano, że ten odpływ pieniężny z przedsiębiorstwa powinien być również ujęty w rachunku kosztów.

Ujęcie podatku dochodowego od zysków inflacyjnych w rachunku kosztów może mieć fundamentalny wpływ na wyniki obliczeń narzędzi analizy finansowej przedsiębiorstw w warunkach inflacji, na przykład prognozy rentowności. W warunkach bezinflacyjnych przy analizie prognozy rentowności abstrahuje się od struktury majątku produkcyjnego. Abstrahuje się także od formy i skali opodatkowania zysków przedsiębiorstwa. W warunkach inflacji powyższa problematyka powinna zostać włączona do jego analizy i interpretacji.

Zarówno skala powstających zysków inflacyjnych w przedsiębiorstwie, wielkość odpływu środków z tytułu opodatkowania tych zysków podatkiem dochodowym, jak i wpływ tego podatku na narzędzia analizy finansowej przedsiębiorstwa stanowią istotne przesłanki wskazujące na zasadność uwzględnienia podatku dochodowego od zysków inflacyjnych w rachunku kosztów przedsiębiorstwa.

Bibliografia

- Alchian, A., Kessel, R. (1959). Redistribution of Wealth through Inflation. *Science*, 130 (3375), 535–539.
- Bulow, J., Shoven, J. (1975). Inflation Accounting and Nonfinancial Corporate Profits: Physical Assets. *Brookings Papers on Economic Activity*, 3, 557–598.
- Hazlitt, H. (1977). Inflation Versus Profits. *The Freeman*, 7 (11), 643–648.
- Holland, A. (1984). Real Interest Rates. What Accounts for Their Recent Rise. *Research Papers of Federal Bureau of Economic Research*, December, 18–24.
- Illes, M. (2010). The Effects of Inflation on Business Profits and Business Assets. *European Integration Studies*, 1, 35–45.
- Jagiełło, S. (1984). Pomiar efektywności gospodarowania w warunkach inflacji. *Rachunkowość*, 7, 194–196.
- Kiziukiewicz, T. (2004). *Rachunkowość zarządcza*. Wrocław: Ekspert Wydawnictwo i Doradztwo.
- Micherda, B. (2005). *Podstawy rachunkowości. Aspekty teoretyczne i praktyczne*. Warszawa: PWN.

- Międzynarodowy Standard Rachunkowości 2 Zapasy. Dz.Urz. UE, 29.11.2008 PL, L320/24-5.
- NBP (2016). Pobrane z: www.nbportal.pl/sloownik/pozycje-sloownika/zysk-inflacyjny (1.01.2016).
- Nowak, E. (2005). *Rachunek kosztów przedsiębiorstwa*. Wrocław: Ekspert Wydawnictwo i Doradztwo.
- Peche, T. (1973). *Podstawy współczesnej ewidencji gospodarczej*. Warszawa: PWN.
- Philips, E. (1990). Inflation Adjustment to Income in Entry and Exit Price Systems. *Abacus*, 26 (2), 185–191.
- Sobków, R. (2008). *Zysk inflacyjny a wartość poznawcza wyników analizy finansowej przedsiębiorstw*. Poznań: Wyd. IURIS.
- Sobków, R. (2014). Podatek dochodowy od zysków inflacyjnych – teoria i praktyka ostatnich 30 lat. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 818, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 68, 163–169.
- Sojak, S. (1996). Uwzględnianie inflacji w raporcie biegłego rewidenta. *Rachunkowość*, 5, 217–222.
- Szejna, S. (1991). *Rachunkowość w warunkach inflacji*. W: A. Jarugowa (red.), *Współczesne problemy rachunkowości* (s. 303–351). Warszawa: PWE.

INCOME TAX ON INFLATIONARY PROFITS AS AN ESSENTIAL ELEMENT OF A COMPANY'S FULL COST ACCOUNTING

Keywords: inflationary profit, taxes under inflationary conditions, full costs accounting, financial analysis under inflationary conditions

Summary. The work is theoretical in nature. It examines the effect of income tax on inflationary profits on full cost accounting of a company. The results of the analysis indicate the need to take this cash expenditure into account when calculating the full cost of manufacturing operations of a company. As a consequence of this fact, the present study indicates that the income tax on inflationary profit should also be taken into account in the analysis of the break-even point, which may have a significant impact on the assessment of the actual level of profitability of manufacturing operations under inflationary conditions. Although the work is theoretical in nature, its results can be directly implemented in a company immediately after the onset of inflation in the economy.

Translated by Robert Sobków

Cytowanie

Sobków, R. (2017). Przesłanki uwzględnienia podatku dochodowego od zysków inflacyjnych w rachunku kosztów pełnych przedsiębiorstwa. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 2 (127), 265–272. DOI: 10.18276/epu.2017.127-24.